

İKİDİLLİ ÖĞRENCİLERİN OKUMA EDİNÇLERİNİN ÇEVİRİ EDİMLERİNE ETKİSİ

A. Işıl Uluçam - Wegmann

Özet

Çeviri, aşamalı bir sürecin sonunda ortaya konan bir ürün olarak değerlendirilebilir. Sürecin sonunda ortaya çıkan ürünün 'iyi' olarak nitelendirilebilmesi, çeviri edincinin ve dolayısıyla bu edincin bileşenlerini oluşturan dil, metin ve kültür edinçlerinin yüksek olması ile doğru orantılıdır.

Duisburg-Essen Üniversitesi Türkistik Bölümü'nde Almanca-Türkçe ikidilli öğrenciler tarafından çevrilen metinler incelendiğinde, ortaya çıkan sorunlu ve/veya eşdeğer kabul edilemeyecek dilsel ve metinsel görünüm, çeviri sürecinin her iki aşamasında sergilenen edimlere (okuma ve yazma edimi) yönelik saptamalar yapılabilmesini olanaklı kılmaktadır. Yazılı çeviri metinlerdeki sorunlu ve/veya eşdeğer kabul edilemeyecek görünümlerin bazıları okuma edincine yönelik eksiklikten kaynağını alırken, bazıları öğrencilerin yazma edinçlerine yönelik eksikliklere işaret etmektedir.

Bu yazıda, ikidilli öğrencilerin Almanca-Türkçe, Türkçe-Almanca çeviri metinlerinde saptanan eşdeğer kabul edilemeyen görünümlerden, okuma edincindeki eksiklikten kaynağını aldığı belirlenen görünümler üzerinde durulacaktır. Söz konusu öğrenci çeviri metinleri, metindilbilimci Petöfi'nin (1989), Metin Yapısı-Dünya Yapısı' (Textstruktur-Weltstruktur) kuramı ve çeviribilimci Koller'in (2004) çeviride eşdeğerlilik bağtılarına (Äquivalenzrelationen) dayalı yaklaşımı temel alınarak geliştirilen özgün bir kuramsal birleşime dayalı olarak incelenmiştir. Bu bağlamda, çeviri metinlerinde saptanan eşdeğerlilik sorunlarından okuma edinci düzeyine bağlı olarak ortaya çıktığı düşünülenler, ne tür bir eşdeğerlilik sorununa yol açtıkları ölçütüne bağlı olarak kendi içlerinde sınıflandırılmaya ve betimlenmeye çalışılmıştır.

Bu yazıda, bir yandan yukarıdaki belirlemeler çerçevesinde incelenen çeviri metin çözümlenmeleri aktarılacak; diğer yandan da, ikidilli ortamda her iki dildeki okuma edincini ve bilincini geliştirme amaçlı yapılan çalışmalarda, metindilbilimsel ölçütlerin şekillendirdiği, metindilbilimsel uygulamaları ön plana çıkaran bir çeviri etkinliğinin gerekliliği aktarılmaya çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: ikidillilik ve çeviri, okuma edinci, çeviri sorunları.

INTERAKTION DER LESE- UND ÜBERSETZUNGSKOMPETENZ BEI DEN BILIGUALEN

Zusammenfassung

Übersetzung kann als das Produkt eines kontinuierlichen Prozesses angesehen werden. Das Zustandekommen einer gelungenen Übersetzung am Ende dieses Prozesses hängt eng mit der Übersetzungskompetenz und somit auch direkt mit den Sprach-, Text- und Kulturkompetenzen zusammen, die die Bestandteile der Übersetzungskompetenz sind. Problematische und/oder nicht äquivalente sprachliche und textuelle Erscheinungen, die bei der Analyse der Übersetzungen der bilingualen Studierenden im Institut für Turkistik der Universität Duisburg-Essen festgestellt werden, lassen neue Schlussfolgerungen hinsichtlich der Performanz im Lesen und im Schreiben auf beiden Stufen des Übersetzungsprozesses zu. Manche fehlerhafte und/oder nicht äquivalente Erscheinungen in den schriftlichen Übersetzungstexten weisen auf nicht ausreichende Lesekompetenz hin, während die anderen auf einen Mangel an Schreibkompetenz zurückzuführen sind.

In dieser Studie werden die in den Übersetzungstexten (deutsch-türkisch/türkisch-deutsch) der bilingualen Studierenden festgestellten Erscheinungen, die durch nicht ausreichende Lesekompetenz bedingt sind und nicht als äquivalent gelten, zur Diskussion gestellt.

Die Übersetzungstexte sind auf der Basis der Theorie „Textstruktur-Weltstruktur“ (Hatakeyama, Petöfi und Sözer, 1989) und des Ansatzes „Äquivalenzrelationen“ (Koller, 2004) untersucht und analysiert worden. In diesem Zusammenhang sind diejenigen Erscheinungen, die durch mangelnde Lesekompetenz bedingt sind, nach der Art der Äquivalenzprobleme kategorisiert und beschrieben worden. In dieser Arbeit werden einerseits Textanalysen im Rahmen bestimmter Kriterien aufgeführt, andererseits wird die Notwendigkeit einer textlinguistisch geprägten Übersetzungsaktivität zur Förderung der Übersetzungskompetenz und des Lesebewusstseins bei den Bilingualen betont.

Schlüsselwörter: *Bilingualität und Übersetzung, Lesekompetenz, Übersetzungsprobleme*

GİRİŞ

Bu çalışmada çeviri, aşamalı bir sürecin sonunda ortaya konan bir ürün olarak ele alınmaktadır. Sürecin sonunda ortaya çıkan ürünün, çeviri amacına hizmet eden ‘başarılı bir çeviri metni’ olarak nitelendirilebilmesi, çeviri edincinin ve dolayısıyla bu edincin bileşenlerini oluşturan dil, metin ve kültür edinçlerinin yüksek olması ile doğru orantılıdır¹. Çeviri edincinin bileşenlerdeki gelişmişlik düzeyi, gerek çeviri sürecinin ilk aşaması olan ‘kaynak metnin okunması ve çözümlenmesi’ aşamasında, gerekse sürecin ikinci aşaması olan ‘kaynak dilde aktarılmanın erek dilde, o dilin olanakları kapsamında yeniden üretilmesi’ aşamasında önemli bir rol oynamaktadır.

Bu çalışmada, Duisburg-Essen Üniversitesi Türkistik Bölümü’nde okumakta olan Almanca-Türkçe ikidilli öğrenciler tarafından çevrilen metinler, metindilbilimsel bir kuram temel alınarak incelenmiş ve bu yolla çeviri metinlerde ortaya çıkan sorunlu ve/veya eşdeğer kabul edilemeyecek dilsel ve metinsel görünümünün saptanması amaçlanmıştır. Çalışmanın bulguları, çeviri sürecinin her iki aşamasında sergilenen edimlere (okuma ve yazma edimi) yönelik değerlendirmeler yapılabileceğini ortaya koymaktadır. Buna göre, çeviri metinlerdeki sorunlu ve/veya eşdeğer kabul edilemeyecek görünümünün bazıları öğrencilerin okuma edincine yönelik eksikliklere işaret ederken, bazıları da yazma edinçlerine yönelik eksikliklerden kaynaklanmaktadır.

Bu yazıda, çevirilerde saptanan söz konusu sorunlu görünümünden, okuma edimine bağlı olarak ortaya çıktığı düşünülen görünüm üzerinde durulacaktır.

Yazıda bir yandan, araştırma çerçevesinde geliştirilen kuramsal çerçeve açıklanacak, öte yandan bu kuramsal çerçeve doğrultusunda çözümlenen çeviri metinlerindeki ikidillilerin okuma edimlerine bağlı olarak ortaya çıktığı düşünülen sorunlu görünüm, ne tür bir bağıntı eşdeğerliliği sorununa yol açıklarına dayalı olarak niteliksel ve çeviri metinlerde ortaya çıkma sıklıklarına dayalı olarak da niceliksel açıdan betimlenecektir.

Bu yolla yazıda ayrıca, ikidilli ortamda her iki dildeki okuma edincini ve bilincini geliştirme amaçlı yapılan çalışmalarda, metindilbilimsel ölçütlerin şekillendirdiği, metindilbilgisel uygulamaları ön plana çıkararak bir çeviri etkinliğinin gerekliliğine dikkat çekmek amaçlanmaktadır.

Yukarıda sözü edilen yönleriyle bu çalışma, hem kuramsal hem de betimleyici bir nitelik taşımaktadır.

1. Kuramsal Çerçeve ve Kavramlar

Çeviribilimci **Koller** (2004) ve **Wills**’in (1977) çeviride eşdeğerlilik bağıntılarına (Äquivalenzrelationen) dayalı yaklaşımları ile **Hatakeyema**, **Petöfi** ve **Sözer**’in (1989) ‘Metin Yapısı-Dünya Yapısı’ (Textstruktur-Weltstruktur) kuramı

¹ Bu konuda ayrıca bkz. Göktürk (2008, 94).

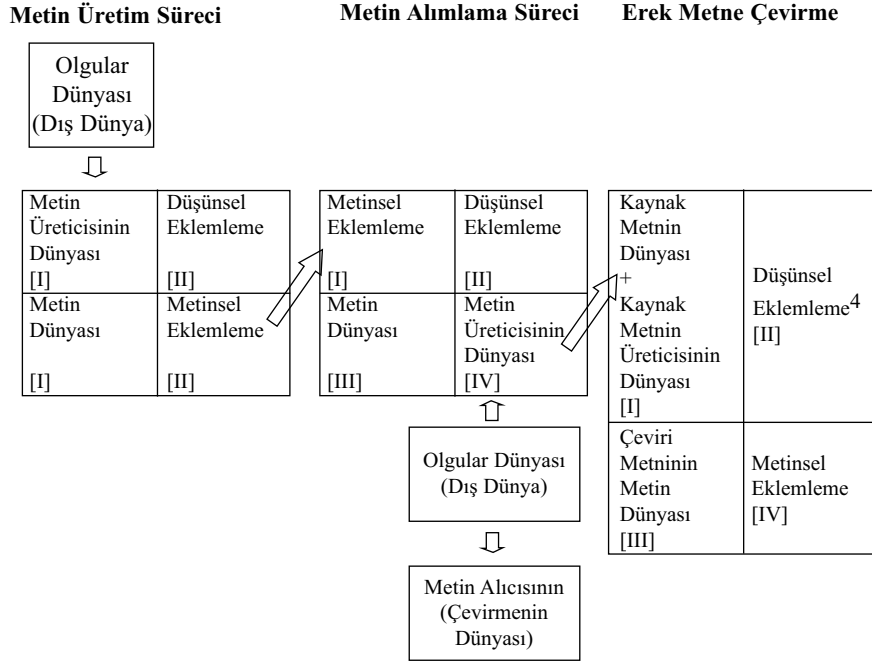
çerçevesinde metin sürekliliğini sağlayan düzlemlere yaklaşımlarının temel ilkelelerinden yola çıkarak araştırmacı tarafından geliştirilen özgün bir birleşim, bu çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır.

Petöfi'nin kuramına dayalı olarak, bir süreç olarak ele alınan 'metin' olgusu ve aşamaları **Huber ve Uzun** (1999)² tarafından şu şekilde açıklanmaktadır:

Metin üreticisi, dış dünya gerçekliğinden ya da kendisi tarafından kurgulanan bir kurmaca dünyadan yola çıkarak, düşünel eklemleme aşamasında verdiği kararlar doğrultusunda metin dünyasını kurar. Buraya kadar soyut düzlemde gerçekleşen metnin, metin alıcısı için ulaşılabilir fiziksel bir büyüklüğe dönüşmesi metin üretim sürecinin son aşamasında, yani metinsel eklemleme aşamasında gerçekleşir. **Metinsel eklemleme** (textuelle Artikulation), metnin mikro ve makro yapılarındaki yazımsal, dilbilgisel, anlamsal ve mantıksal bağınıtların oluşturulması yoluyla gerçekleştirilir.

Şekil (1) Metin Üretim-Alımlama ve Çeviri Süreci³

ÇEVİRİ SÜRECİ

2 03.12.1999'da Universität GH Essen'de (bugün: Universität Duisburg-Essen) yapılan "Bilimsel Metinlerde Düşünel ve Metinsel Eklemleme" başlıklı sunuştan.

3 Şekil (1)'de üretim ve alımlama sürecinin benzer aşamalarında soyut ve somut düzlemlerde gerçekleşen işlemlerin, metin üreticisi ve alıcısının dünya bilgisi, artalan bilgisi, dile yönelik bilgisi gibi donanımlarının aynı olmamasından kaynaklanan bir farklılık göstermektedir. Başka bir deyişle, sürecin farklı aşamalarında gerçekleşen bu işlemler birbir örtüşmemektedirler.

4 Bu aşamada sözü edilen düşünel eklemleme, eşdeğerlilik bağınıtlarını sağlamaya yönelik seçimler yapmak, kararlar vermek durumunda olan çevirmenin, bu seçimlere ve kararlara yönelik gerçekleştirdiği soyut düzlemdeki bir eklemlemedir.

Metin alımlama, yani okuma sürecinde, metin alıcısı (okur) ilk olarak ‘metinsel eklemleme’ aşamasıyla karşı karşıya gelir. Metin alıcısı, metin üreticisinin düzenlediği yazımsal, dilbilgisel, anlamsal ve mantıksal bağıntıları çözümleyerek düşünsel eklemleme aşamasından geçirir ve bunların sonucu olarak da ‘ulaşabildiğini düşündüğü metin dünyası ve metin üreticisi dünyası’na ulaşır.⁵

Sözü edilen ikinci aşamaya yönelik açıklamalar bu çalışmanın, okuma kavramı ve sürecine yönelik yaklaşımını da belirginleştirmektedir. Bu çalışmada çok katmanlı bir kavram olan okumanın, metnin değişik düzlemlerindeki bağıntılarının ve bu bağıntıların birbirleriyle olan etkileşimlerinin çözümlenmesi yoluyla metindeki anlama ulaşılabilmesi boyutu üzerinde durulmaktadır.

Metin alımlama ve üretme etkinliklerinden bağımsız düşünülemez bir çeviri sürecini açıklayabilmek için çalışmada, metin üretme ve alımlama aşamalarına bir halka daha eklenmektedir. Buna göre çevirmen, bilişsel süreç açısından çeviriyi irdeleyen Bührig ve Rehbein’in (2000) da belirttiği gibi, bir yandan metin alıcısı konumunda kaynak metinle etkileşime geçerken; öte yandan söz konusu aşamalarla etkileşimini bu defa metin üreticisi konumunda gerçekleştirir ve metnin çevrilme amacı, özgün metnin metin türüne yönelik düzenlemeleri, metnin hedef kitle, biçimi vb. etmenleri göz önünde bulundurarak erek dilin olanakları çerçevesinde, **mümkün olduğunca eşdeğer** bir şekilde erek dildeki metinsel eklemlemeye dönüştürmeye çalışır.

Metinsel eklemleme, metnin anlamsal bütünlüğüne ulaşılabilmesini sağlayan şu üç düzlem bağıntılarının oluşturulmasını gerektirir (Uluçam, 2007):

Yazımsal ve salt dilbilgisel düzenlemelerin gerçekleştirildiği düzlem olan **uyumluluk (Konnexität)** düzleminde, bileşik-ayrı yazım, noktalama imlerinin kullanımı, tümce öğelerinin uyumu, çatı dönüştürümleri gibi yapıların salt biçimsel görünümleri yer almaktadır.

Bağdaşlılık (Kohäsion) düzlemi, gerek sözcüksel gerekse dilbilgisel boyutta anlamsal bağıntıların gerçekleştirildiği düzlemdir. Bu düzlemdeki bağıntılara, içerik sözcüklerinin metinlerdeki biraradalık ilişkileri ve bağlayıcılar, adılar gibi işlev sözcükleriyle kurulan ilişkiler örnek verilebilir.

Metnin önermeleri arasındaki mantıksal bağıntıların oluşturulduğu düzlem olan **tutarlılık (Kohärenz) düzlemi** ise, bir metnin metin olabilmesinin en önemli ölçütü olarak görülmektedir.

⁵ Metin üretim sürecindeki metin üreticisi dünyasından farklı olan bu dünya, ‘metin alıcısının ulaşabildiğini düşündüğü metin üreticisi dünyası’dır ve birinci aşamadaki metin üreticisinin dünyasıyla birebir örtüşmemektedir.

Buna göre çevirmen, kaynak ve erek metin arasında biçimsel bağıntı eşdeğerliliğini (uyumluluk düzlemi bağıntı eşdeğerliliği), anlamsal bağıntı eşdeğerliliğini (bağdaşıklık düzlemi bağıntı eşdeğerliliği) ve mantıksal bağıntı eşdeğerliliğini (tutarlılık düzlemi bağıntı eşdeğerliliği) sağlamak durumundadır. Söz konusu bağıntı eşdeğerliliklerinin kararını vermede çevirmen ayrıca, üst düzlem bağıntı eşdeğerlilikleri arasında bulunan kaynak metinde aktarılan bilginin, kaynak metnin biçiminin ve kaynak metinde yaratılan etkinin eşdeğer bir biçimde sunulmasına dayanan **içeriksel (inhaltliche Äquivalenz), biçimsel (stilistische Äquivalenz) ve etkisel bağıntı eşdeğerliliklerini (Wirkungsäquivalenz)** de göz önünde bulundurmak durumundadır.

Burada sözü edilen eşdeğerlilik, elbette salt bir eşdeğerlilik değildir. Stolze (2008), Nord (1988), Wills (1977) ve Reiß & Vermeer (1984) gibi alanyazınında birçok çeviribilimcinin de belirttiği gibi, kaynak ve erek dilin yapı farklılıkları, dillere göre değişkenlik gösterebilen metintürsel farklılıklar, kültürel farklılıklar gibi etmenlerden dolayı, metinlerarası birebir eşdeğerlilikten söz etmek mümkün değildir.⁶

Çalışmanın kuramsal çerçevesinde son olarak, çözümlemeler sırasında okuma ediminin hangi yönüyle ilgilenildiği belirginleştirilmeye çalışılacaktır.

‘Okuma’ kavramının çok bileşenli bir yapıya sahip olması nedeniyle bu kavram ve kavramla bağlantılı sürecin, sadece dilbilim alanına bakıldığında dahi bilişsel dilbilim (cognitive Linguistik), berimsel dilbilim (computationale Linguistik), ruhdilbilim (Psikolinguistik), metindilbilim (Textlinguistik) gibi alt dalların ayrı ayrı ya da ortak araştırma öznesi olduğu görülmektedir.

Okumanın, çok yönlü bir ekleme içerdiğini vurgulayan Uzun (2009) ‘Yaratıcı Bir Süreç Olarak Okuma’ adlı makalesinde, Moorman ve Ram’in işlevsel okuma kuramına dayalı olarak ele aldığı okuma görevlerini; tümce işleme, öykü yapısını anlama, seneryoyu anlama, bellek yönetimi, üstdenetim, açıklama ve nedenleme olmak üzere altı ayrı bölüm altında açıklamıştır.⁷ Makalede okuma görevleri arasında sıralanan ‘tümce işleme’, “Adıl gönderimlerini saptama/izleme, sözdizimsel bölüklemeleri yapma/sözcüksel erişimi gerçekleştirme” (Uzun, 2009:9) şeklinde tanımlanmaktadır.

6 Burada kullanılan eşdeğerlilik kavramı alanyazınında kullanılan “uygunluk” (ädaquat) kavramına yakın bir anlamda, metnin değişik düzlem bağıntılarının, daha önce de belirtildiği gibi, metnin çevrilme amacı, metin türüne yönelik düzenlemeleri, hedef kitle vb. etmenler göz önünde bulundurularak erek metinde oluşturulması uygun olacak bağıntılara dönüştürülmesi anlamında kullanılmaktadır.

7 Söz konusu görevler, okuma eyleminin tümleşik yapısı gereği bu süreçte birbirinden tamamen ayrı işlememektedirler. Bu görevler, okuma sürecinde birbirleriyle süreklilik gösteren bir etkileşim içerisinde bulunarak, birbirlerinin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Dilbilgisel işleme parametrelerini zihinsel süreç açısından ele alan Bozşahin ve Zeyrek (2000) de, anlamının 'dilbilgisel işleme yoluyla anlama' boyutunu irdeleyerek, bu tür bir işleminin metin anlama sürecindeki konumuna işaret etmektedirler.

O halde yazımsal, dilbilgisel, anlamsal ve mantıksal bağintıların oluşturulmasına önemli bir katkıda bulunan tümce işleminin, yukarıda yapılan açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda, okuma görevleri arasında önemli bir yere sahip olduğu ve diğer okuma görevlerinin yerine getirilebilmesine temel oluşturduğu söylenebilir.

2. Çalışmanın Veri Tabanı ve Yöntemi

Çalışmanın veri tabanını, Duisburg-Essen Üniversitesi Türkistik Bölümü'nün Almanca-Türkçe ikidilli, ikinci dönem öğrencilerinin yazılı olarak çevirdikleri metinler oluşturmaktadır.

Çeviri çalışmasında toplam 19-21 yaşlarında, Almanya'da doğmuş ve büyümüş, toplam 50 öğrenci yer almış ve bu öğrencilerin her biri belirli zaman aralıklarıyla, her birinde ortalama 375 sözcük bulunan, toplam 4 ayrı metin çevirmişlerdir. Çalışmada toplam 200 metin incelenmiştir. İki kaynak dil Almandan erek dil Türkçeye, diğer ikisi de kaynak dil Türkçeden erek dil Almandaya yapılan çeviriler iki ayrı konuyu temel almaktadır. Birinci metin, Almanca ve Türkçe gazetelerden seçilen Polonya eski devlet başkanı Kaczyński'nin de hayatını kaybettiği uçak kazasıyla ilgili bir haber metnidir. Diğer metin, Almanya'da yaşayan Türk ailelerinin çocuk eğitiminde yaptıkları doğru ve yanlışların gerekçelendirilerek aktarıldığı bir metindir.⁸ Söz konusu metinler, Türkistik Bölümü'nde öğretmen olmak üzere eğitim alan ikidilli öğrencilerin ilkece sık olarak etkileşime geçmeleri gereken metinler olup metinsel eklemleme çözümlemesinde metin türü bilgisini büyük ölçüde ön plana çıkaran (bilimsel makale, şiir, masal vb.) bir metin olmamaları, metinlerin bütüncül anlamına ulaşmayı gerektirecek bilgilerin büyük bir kısmının metin yüzey yapısında kodlanmış olması ve bu yönleriyle de, Uzun'un (2009) makalesinde açıklanan okuma görevlerinden daha çok temel düzeydekilerin devreye sokulmasıyla okuduğunu kavrama işleminin gerçekleşmesini güdüleyecek yapıda metinler olmaları nedeniyle seçilmiştir. Metinlerin her biri için, iki saatlik bir süre ayrılmış ve çevirilerin ders ortamında yapılması istenmiştir.⁹

8 Bu metin, Almanca anadili kullanıcısı tarafından üretilmiş, araştırmacı tarafından Türkçeye çevrilmiş ve çeviri metnin kabul edilebilirliği üç alan uzmanı tarafından onaylanmıştır. Öğrencilerden ilk olarak Almanca özgün metni Türkçeye çevirmeleri, iki aylık bir süre sonrasında ise Türkçe metni Almandaya çevirmeleri istenmiştir.

9 Sözlük kullanımı, öğrencinin sözlükte bulduğu bir sözcüğü metin bağlamı içerisinde nasıl entegre ettiğini gözlemleyebilmek amacıyla serbest bırakılmıştır.

Söz konusu çeviri metinler, aşağıda belirtilen araştırma soruları doğrultusunda betimleme yöntemi temel alınarak çözümlenmiştir:

1. İkidillilerin çeviri metinlerinde saptanan sorunlu dilsel ve metinsel görünümünden hangileri uyumluluk, hangileri bağdaşıklık ve hangileri tutarlılık düzleminin bağıntılarıdır?
2. Erek metinde saptanan üç düzlem bağıntılarına yönelik sorunlu görünümünden ve metinlerarası biçimsel, anlamsal ve mantıksal bağıntı eşdeğerliliklerine yönelik sorunlu görünümünden hangileri ikidillilerin okuma edimlerinden kaynaklanan bir soruna işaret etmektedir?
3. Okuma edimi kaynaklı olduğu düşünülen sorunlu görünüm, üç düzlem bağıntıları açısından ne tür bir eşdeğerlilik sorununa yol açmakta ve daha çok hangi düzlemde ortaya çıkmaktadırlar? Bu tür sorunlu görünümünün, metnin bütüncül yapısı göz önünde bulundurulduğunda yarattığı etki ne olmaktadır?
4. Okuma ediminin başarılı olmadığına işaret eden türden sorunlu görünüm üst düzlem bağıntı eşdeğerliliklerinden (etkisel, biçimsel, içeriksel) daha çok hangilerinin eşdeğerliliklerinin sağlanabilmesini olumsuz yönde etkilemektedir?
5. Okuma edimi ve yazma ediminden kaynaklandığı düşünülen sorunlu görünümde, üç düzlem bağıntılarına yönelik farklılıklar bulunmakta mıdır?

Çeviri metinlerde saptanan sorunlu görünümünden, okuma edinci kaynaklı olanları belirginleştirebilmek amacıyla, öğrencilere kaynak metne yönelik kaynak dilde üretilmiş, okuma edincini ölçen sorular yöneltilmiştir. Yazılı yanıtlarla sorunun kaynağına yönelik iz bulunamadığı durumlarda, aynı sorunlu görümlere yönelik bu defa, aynı içerikli ve yanıtı yönlendirici olmayan, daha çok düzlemsal, anlamsal ve gönderime yönelik çıkarım yapılmasını tetikleyen sorular sözlü olarak yöneltilmiş ve bu yolla sorun ve sorun kaynağı arasındaki ilişki irdelenmeye çalışılmıştır.¹⁰

3. Çeviri Metinlerde Saptanan Sorunlu Görünümlerin Sınıflandırılması¹¹:

3.1 Nitelik Açısından Sınıflandırma

Sorunlu olduğu düşünülen bağıntıların kararını vermede metnin bütünü göz önünde bulundurulmuştur, ancak belirli bir bağıntı sorununa odaklanabilmek ve sunum kolaylığı sağlamak amacıyla burada tümcelere yer verilecektir.

¹⁰ Ayrıca yazılı ve sözlü olarak yöneltilen bu sorular aracılığıyla, okuma aşamasında belirli dilsel görünümlerin birbiriyle anlamsal ve dilbilgisel bağıntılarının gözden kaçırılmasından kaynaklanan sorunlu görünümleri; öğrencinin okuduğunu farklı anlaması ya da hiç anlayamaması nedeniyle oluşturduğu ya da oluşturamadığı görünümlerden ayırarak belirginleştirmek de amaçlanmıştır.

¹¹ Bir tümcede birden çok sapma bulunabilmektedir, ancak ele alınan örnek tümcelerde, ele alındığı düzleme yönelik sınıflandırmanın belirginleştirilmesi adına belirli bir sapma türüne odaklanılacaktır.

Bu bölümde ilk olarak kaynak dil Almancadan erek dil Türkçeye yapılan çevirilerde saptanan sorunlu görünümleden okuma edimine bağılı olarak ortaya çıktığı düşünölen görünümlere birkaç örnek verilecek, ardından da kaynak dil Türkçeden erek dil Almancaya çevrilen metinlerdeki söz konusu görünümler üzerinde durulacaktır.

[K1]'de¹², Almanca kaynak metin tümcesindeki sözdizimsel ilişkiler çözümlendiğinde yas tutanlar arasında üç kişinin sayıldığı görölmektedir:

- 1) Kaczynski'nin kızı Marta
- 2) ikiz kardeşi, yani eski başbakan Jaroslaw
- 3) bugünkü hükümet şefi Donald Tusk.

[K1] Unter den Trauernden: Kaczynskis Tochter Marta, sein Zwillingbruder Jaroslaw, **der frühere Premierminister**, und der heutige Regierungschef Donald Tusk. (*kaynak metinden*)

Kabul edilebilir çeviri:

Yas tutanların arasında Kaczynski'nin kızı Marta, ikiz kardeşi ve **eski başbakan** Jaroslaw ve bugünkü hükümet başkanı Donald Tusk bulunuyordu.

Aşağıda örnekleri sunulan öğrenci çevirilerinde ise, bu okuma dışında iki farklı okuma daha yapılmasının sonucu ortaya çıkan ve kaynak metinle eşdeğer olmayan görünümler saptanmıştır. Bu farklı okumalar, öğrencilere yöneltilen 'Yas tutanlar arasında kaç kişi bulunmaktadır? Bu kişilerin adlarını numaralandırarak yazınız.' sorusuna verilen yanıtlar aracılığıyla da belirginleşmiştir. Okumalardan birincisine göre yas tutanlar arasında gerçi yine üç kişi sayılmakta, ancak bu üç kişiye yönelik sıralama yukarıdaki sıralamadan, yani kaynak metnin tümcesindeki sıralamadan farklılık göstermektedir. Kimi öğrencilere göre yas tutanlar arasında

- 1) Kaczynski'nin kızı Marta
- 2) ikiz kardeşi Jaroslaw
- 3) eski ve şimdiki başbakan Donald Tusk

bulunmaktadır. [E1.1] ve [E1.2]'de görölen öğrenci çevirileri bu tür bir okumanın sonucu olarak ortaya çıkan çevirilerdir:

[E1.1] Yas tutanlar: Kaçiznskin'in kızı Marta, ikiz kardeşi Jaroslaw, eski ve şimdiki başbakan Donald Tusk. (*çevirmen öğrenci*)

[E1.2] Yas tutanların arasında: Kanczynski'nin kızı Marta, ikiz kardeşi Jaroslaw, daha önceki başbakan ve bugünkü hükümet şefi vardı. (*çevirmen öğrenci*)

¹² Yazıda, kaynak metinlerden alınan örnekler için [K] kısaltması, erek metinlerden alınan örnekler için ise [E] kısaltması kullanılmaktadır.

Çözümlemeler sonucu saptanan üçüncü bir okumaya göre, öğrenciler tarafından yas tutanlar dört ayrı kişi olarak sıralanmaktadır:

- 1) Kaczynski'nin kızı Marta
- 2) ikiz kardeşi Jaroslaw
- 3) eski başbakan
- 4) şimdiki başbakan Donald Tusk

[E1.3] ve [E1.4] bu dörtlü sıralamanın yapıldığı bir okuma sonucu ortaya çıkan çevirilerdir:

[E1.3] Yas tutanlar arasında Kaczynskinin kızı Marta, ikiz kardeşi Jaroslaw, eski Başbakan ve şimdiki Başbakan Donald Tusk. (*çevirmen öğrenci*)

[E1.4] Yas tutanlar: Kaczynski'nin kızı Marta, ikizi Jaroslaw, eski Başbakan, ve şimdiki hükümet şefi Donald Tusk. (*çevirmen öğrenci*)

Öğrencileri farklı okumalara ve dolayısıyla anlamalara götüren yapı, Almancada 'sein Zwillingbruder Jaroslaw' (ikiz kardeşi Jaroslaw) ad öbeğiyle sözlüksel bir değişim ilişkisi içinde bulunan 'der frühere Premierminister' (eski başbakan) ad öbeğidir. Almanca bu tür sağa dallandırmalı ('Apposition' yapılarıyla) içe yerleşik tümce yapılarıyla açıklama, niteleme gibi metinselleştirme görünümlerine olanak tanır. Metin, Polonya'nın siyasi sistemine yönelik alan bilgisine sahip olmadan da, söz konusu değişim ilişkisinin açıklanmasına olanak sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Bir yandan 'der frühere Premierminister' (eski başbakan) öbeğinden sonra ve 'und'(ve) bağlacından önce kullanılan virgül, öte yandan da diğer sıralamaların aksine 'der frühere Premierminister' ad öbeğinin ardında özel bir adın yer alması bu tek okumayı güdülemektedir.

[K2] örneğinde, 'da man nicht von „der türkischen Familie“ sprechen kann.' yan tümcesinin tümleci konumunda bulunan "von **der** türkischen Familie" ad öbeğinde, tanımlık kullanımıyla herhangi bir Türk ailesinden değil; belirli bir Türk ailesinden, bu bağlamda 'tek tip' bir Türk ailesinden söz edildiğinin izi verilmektedir. Ancak aşağıdaki çevirmen öğrenci metinlerinde görüldüğü gibi, birçok öğrenci tanımlıkla yapılan bu metin dışı gönderim (Exophora) ilişkisini çözümleyememekte, bunun sonucu olarak da tümcenin Türkçe çevirisinde gönderimsel eşdeğerlilik bağıntısını sağlayabilmek için gerekli olan 'niteleyici kullanımı yoluyla' belirginleştirme düzenlemesine gidememektedir. Türkçe çevirisinde bu tür bir belirginleştirmenin yapılamaması ise çeviri metninde kısmi tutarsızlığa yol açmaktadır. Kaynak metnin söz konusu önermeleri birbirleriyle tutarlı bir bağıntı içerisindeyken, erek metnin tutarlılık düzlemi bağıntılarında sorun olması, metinlerarası mantıksal bağıntı eşdeğerliliklerinin sağlanamaması sonucunu da doğurmaktadır.

[K2] Um Kindererziehung in türkischen Familien beurteilen zu können, muss man sich zunächst darüber im Klaren sein, dass es „die klassische türkische Kindererziehung“ nicht gibt, da man nicht von „**der türkischen Familie**“ sprechen kann. (*kaynak metinden*)

Kabul edilebilir çeviri:

Türk ailelerinde çocuk eğitimini değerlendirebilmek için önce, ‘**tek tip bir Türk ailesi**’ nden söz edilemeyeceği için, “klasik Türk çocuk eğitimi” diye bir olgunun da var olmadığı konusunda uzlaşmış olmak gerekir.

[E2.1] Çocuk eğitimini Türk ailelerinde değerlendirebilmek için şunun bilincine varmamız gerekir: “Türk çocuk eğitiminin artık olmadığını. Bunun nedeni ise Türk ailelerinden bahsedememizden dolayıdır. (*çevirmen öğrenci*)

[E2.2] Türk ailelerinde çocuk eğitimi hakkında konuşabilmem için, “klasik Türkçe çocuk eğitimi” diye birşe olmadığını farkında olmam lazım, çünkü Türk ailelerinden konu edilmemektedir. (*çevirmen öğrenci*)

[E2.3] Türk ailelerinde çocuk eğitimini tartışmak için, ilk olarak bir şeyin farkında olunması gerek, o da “klasik Türkçe eğitiminin” olmadığı, çünkü “Türk ailesinden” konuşulmaz. (*çevirmen öğrenci*)

[E2.4] Türk ailelerinde çocuk eğitimini değerlendirmeyi yaparken, bilmemiz gereken şey “klasik Türkçe çocuk eğitimi” olmamızı, çünkü türk aileleri hakkında konuşamayız. (*çevirmen öğrenci*)

Aşağıda örnekleri sunulan öğrenci çevirilerinde, önermeler arasındaki mantıksal bağıntının özgün metnin söz konusu önermelerindeki mantıksal bağıntıdan farklılık gösterdiği görülmektedir. Özgün metinde iç tümcedeki ulaş yapısıyla iç tümce ve ana tümcede sunulan, ‘eşzamanlı’ gerçekleşen iki farklı eylem sözkonusuyken, [E3.1] çeviri metni örneğinde zamansal bir sıralılık ilişkisi içinde sunulan, başka bir deyişle ardıl gerçekleşen eylemlerden söz etmek mümkündür. Kaynak ve erek metindeki söz konusu her iki bağıntı zamansallık ilişkisini kodlayan bir bağıntı olsa da, kodlanan zamansallıkların türü farklı olduğu için bağdaşıklık düzlemi bağıntı eşdeğerliliği sağlanamamaktadır.

Aynı özgün tümcenin bir başka çevirisi olan [E3.2] örneğine bakıldığında, bu defa ‘nedensellik’ ilişkisini kodlayan ulaş yapısı nedeniyle tamamen farklı bir mantıksal bağıntı ilişkisi kurulduğu ve bundan dolayı da metinlerarası mantıksal bağıntı eşdeğerliliğinin sağlanamadığı görülmektedir. Mantıksal bağıntı eşdeğerliliklerinin sağlanamaması aynı zamanda üstdüzlem bağıntılarından içeriksel eşdeğerlilikte sorun yaratmaktadır.

[K3] Polonya Başbakanı dizleri üzerinde çökerek **saygı durumunda bulunurken**, delegasyonda bulunan heyetin gözyaşlarını tutamaması dikkati çekti. (*kaynak metinden*)

Kabul edilebilir çeviri:

Auffallend war, dass die Delegationsangehörigen ihre Augentränen nicht überwinden konnten, **während** der polnische Ministerpräsident kniend **seine Ehre erwies**.

[E3.1] **Nachdem** der polnische Bundeskanzler im Knien **getrauert hat, fing** die Komitee **an zu weinen**. (çevirmen öğrenci)

(Polonya federal başkanı dizleri üstünde saygı duruşunda bulunduktan sonra komite ağlamaya başladı.)

[E3.2] Da der polnische Präsident sich während der Gedenkminute knie, konnten die Mitglieder der Delegation die Tränen nicht halten. (çevirmen öğrenci)

(Polonya başkanı saygı duruşu sırasında diz çöktüğünden delegasyon üyeleri gözyaşlarını tutamadılar.)

[E4]'teki erek metin parçasında ardarda gelen tümcelerın öznelerinin aynı olduğu, birinci tümcenin öznesi 'Tusk' açık adına, ikinci tümcede 'er' (3. tekil kişi' + eril) kişi adınının kullanımıyla artgönderim ilişkisi gerçekleştirildiği görölmektedir. Halbuki kaynak metnin tümcelerine bakıldığında öznelerin farklı olduğu görölmektedir. Birinci tümcenin öznesi 'Tusk' iken, ikinci tümcenin öznesi konumunda 'iki lider' öbeği bulunmaktadır.

Çevirmen öğrencinin, kaynak metnin ikinci tümcesinde bulununan 'değerlendirdi' yüklemindeki sıfırbiçimbirimle yapılan gönderim ilişkisini, birinci tümcenin öznesi ile ilişkilendirmesi (gönderimsel çıkarımı yapamaması) ve 'iki lider' öbeğinin bir tamlama öbeğinin parçası olarak okuması (iki lider[in] cesetlerinin kimliklerinin) nedeniyle, erek metinde eşdeğer kabul edilemeyecek görünömler ortaya konduğu söylenebilir.

Ayrıca öğrencinin 'değerlendirmek' eylemine yönelik anlamsal çıkarımının sorunlu olduğu; çeviri metninde, kaynak metne eşdeğer bir şekilde 'belirli bir süreç hakkında değerlendirmede bulunmak' değil, 'boş olan vakti başka bir uğraşla doldurmak, zamanı değerlendirmek' anlamında kullanılan bir görünömlün yer aldığı görölmektedir.

Göröldüđu gibi öğrenci, tümce işleme sırasında hem gönderimsel hem de anlamsal çıkarımlara ulaşmakta zorluk çekmektedir.

[K4.1] Putin'le birlikte ikili görüşmeler gerçekleştiren Tusk, olay yerinden alınan görüntüleri ve havalimanı kayıtlarını inceledi. [K4.1] İki lider cesetlerin kimliklerinin tespit edilme ve defin işlemleri ilgili süreci değerlendirdi. (kaynak metinden)

Kabul edilebilir çeviri:

Tusk, der mit Putin bilaterale Gespräche geführt hat, untersuchte die Bilder vom Unfallsort und die Aufnahmen vom Flughafen. Die zwei Regierungschefs tauschten sich über den Identifizierungs- und Beerdigungsprozess der sterblichen Überreste der Verunglückten aus.

[E4.1] Tusk organisierte mit Putin ein Treffen und untersuchte die Bilder vom Unfallort und die vom Flughafen. [E4.2] Er nutzte die Zeit aus, bis die Personalien der beiden berühmten Opfer festgestellt wurde und Beerdigungsformalien erledigt wurden. (*çevirmen öğrenci*)

([E4.1] Tusk Putin'le bir görüşme ayarladı ve kaza yerinin ve havaalanının resimlerini inceledi. [E4.2] Her iki ünlü kurbanın kimliği tesbit edilene ve defin işlemleri tamamlanana kadar zamanını değerlendirdi.)

Erek metinde [K5a] ve [K5b] tümceleri arasında metin yüzey yapısında kodlanan 'bunun üzerine' öbeğiyle bir önermesel değiştirim gerçekleştirilmiş ve bu şekilde 'bunun' adılının içerdiği önermelerle [K5b]'deki önermeler arasında bir 'neden-sonuç' ilişkisi kurulmuştur. Böyle bir mantıksal bağıntının, kaynak metinde ne açık ne de örtük görünümle işaretlenmediği göz önünde bulundurulduğunda, kaynak ve erek metnin söz konusu önermeleri arasında içeriksel bağıntı eşdeğerliliğinin sağlanamadığı görülmektedir.

Bu tür görünümle salt erek metin açısından sorgulandığında tutarlılık düzleminde, yani erek metnin kendi içerisindeki mantıksal bağıntıları açısından sorun yaratmazken, kaynak ve erek metnin mantıksal bağıntı eşdeğerlilikleri açısından değerlendirildiğinde sorun yarattığı görülmektedir. Kaynak ve erek metinlerin tutarlılık düzlemindeki bağıntıları eşdeğer kılınmadığında, bu metinlerdeki içeriksel eşdeğerliliği de kılmak mümkün olmamaktadır.

[K5a] Polonya Başbakanı dizleri üzerinde çökerek saygı duruşunda bulunurken, delegasyonda bulunan heyetin gözyaşlarını tutamaması dikkati çekti. [K5b] Putin Polonyalı meslektaşını kucaklayarak başsağlığı mesajını ilettili. (*kaynak metinden*)

Kabul edilebilir çeviri:

[E5a] Auffallend war, dass die Delegationsangehörigen ihre Augentränen nicht überwinden konnten, während der polnische Ministerpräsident kniend seine Ehre erwies. [E5b] Putin drückte seinen polnischen Amtskollegen umarmend sein Beileid aus.

[E5a] Als der polnische Bundeskanzler sich während der Schweigeminute hinknie, konnten die Delegierten nicht die Tränen halten. [E5b] Daraufhin umarmte Putin seinen polnischen Kollegen und erklärte sein Beileid. (*çevirmen öğrenci*)

(Polonya Federal Başbakanı saygı duruşu sırasında dizleri üzerine çöktüğünde delegeler göz yaşlarını tutamadılar. **Bunun üzerine** Putin, Polonyalı meslektaşını kucakladı ve başsağlığı diledi.)

[K6] örneğinde görüldüğü gibi, kaynak metinde bulunan ‘**olağanüstü**’ gibi çok anlamlılık içeren kimi sözcüklerin bağlama göre değişebilen farklı anlamlarının bilinmemesinden ve bu bilinmeyen anlama bağlamsal çıkarım aracılığıyla da ulaşılamamasından kaynaklanan sorunlu görünüm de ortaya çıkmaktadır. Ancak okuma edinci gelişmiş bir çevirmen öğrenci, söz konusu sözcüğün kendi bildiği anlamının belirli bir bağlam içerisinde kullanımının uygun düşmediği durumları görebilmeli, diğer bir deyişle metindeki sözcüklerin biradalık ilişkilerinden ve metinsel bağlamdan yararlanarak sözcüğün o bağlamda daha farklı bir anlamı olabileceği çıkarımına ulaşabilmelidir. [E6]’te yer alan ‘**außergewöhnlich**’ (olağanüstü) önadının, bu bağlamda kullanımı sorun yaratmakta, kaynak metinle erek metindeki sözcüksel eşdeğerlilik sağlanamaktadır.

[K6] Rusya **Olağanüstü Hal Bakanı** Sergey Şoygu, kule görevlileri ile pilot arasında geçen, yoğun sis nedeniyle uçağın havalimanına iniş yapamaması ile ilgili tartışmaların yer aldığı ses kaydının tespit edildiğini ifade etti.

Kabul edilebilir çeviri:

Der russische Minister für Ausnahmestände Sergey Schojgu brachte zum Ausdruck, dass die Tonaufnahme herausgefunden worden sei, in der das Wechselgespräch zwischen den Turmbeauftragten und dem Pilot über die scheiternde Landung des Flugzeugs am Flughafen wegen des dichten Nebels festgehalten worden sei.

[E6.1] **Der Russlands außergewöhnliche Vorsitzende** berichtete, dass die Unterhaltungen zwischen dem Turm und Pilot besagen, dass es Streitigkeiten gab, da das Flugzeug wegen starkem Nebel nicht landen konnte. (*çevirmen öğrenci*)

(*Rusya olağanüstü başkanı, kule ile pilot arasında geçen konuşmanın, uçağın şiddetli sis nedeniyle inememesinden dolayı tartışma olduğunu ifade ettiğini bildirdi.*)

[E6.2] **Der russische außergewöhnliche Staatsminister Sergey Soygu** sprach über eine Sprachaufnahme. Aufgrund des starken Nebels herrschte nämlich eine Kommunikationsstörung und dies führte zu einer Diskussion zwischen den Turmbeauftragten und den Piloten. (*çevirmen öğrenci*)

(*Rusya olağanüstü devlet bakanı Sergey Soygu, bir dil (ses) kaydı üzerine konuştu. Yani şiddetli bir sis nedeniyle bir iletişim bozukluğu sürdü ve bu, kule görevlileri ile pilot arasında tartışma yarattı.*)

[E7]'de gerek sözdizimsel bağıntıların, gerek iyelik ekleriyle kurulan gönderim ilişkilerinin gerekse dolaylı anlatım yapısını kodlayan adlaştırma gibi karmaşık ve tümleşik yapıların çözümlenememesi ya da farklı çözümlenmesi nedeniyle ortaya çıktığı düşünülen sorunlu görünüm yer almaktadır.

[K7] Rusya Olağanüstü Hal Bakanı Sergey Şoygu, **kule görevlileri ile pilot arasında geçen**, yoğun sis nedeniyle uçağın havalimanına iniş yapamaması ile ilgili **tartışmaların** yer aldığı ses kaydının tespit edildiğini ifade etti.

Kabul edilebilir çeviri:

Der russische Minister für Ausnahmestände Sergey Schojgu brachte zum Ausdruck, dass Tonaufnahmen der **Gespräche zwischen den Turmbeauftragten (Beaufsichtigten) und dem Pilot** herausgefunden worden seien, in denen die Turmbeauftragten den Pilot davor gewarnt hätten, wegen des dichten Nebels nicht zum Flughafen zu landen.

[E7.1] **Zwischen den russischen Präsident Sergey Soygu und den Fluglotsen** fand **ein Streitsgespräch** statt, dass über den starken Nebel das Flugzeug nicht landen konnte, ist auf ein Tonband aufgenommen worden. (*çevirmen öğrenci*)

(*Rus başkanı Sergey Soygu ve kule uçuş yönlendiricileri arasında bir tartışma oldu; şiddetli sis üzerine uçağın iniş yapamadığı teybe kaydedildi.*)

Aşağıda kaynak metnin aynı bölümünün farklı okumaları nedeniyle ortaya çıkan ve erek metinle eşdeğer olmayan görünüm sunulmaktadır.

[E7.2] Der russische Präsident Sergey Soygu deutete an, dass es zwischen den Mitarbeitern des Turms und dem Pilot dichter Nebel war. Deshalb konnte der Pilot nicht landen. (*çevirmen öğrenci*)

(*Rus başkanı Sergey Şoygu kulenin çalışanları ile pilot arasında yoğun bir sis olduğunu ima etti. Bu nedenle pilot iniş yapamadı.*)

[E7.3] Krisenvorsitzender Sergey Soygu erklärte, dass die Gesprächsaufnahmen zwischen den Flugturmaufsichtigte und dem Piloten wegen starken Nebel während des Ankunfts nicht stattgefunden hat. (*çevirmen öğrenci*)

(*Kriz masası başkanı Sergey Soygu, uçuş kulesi görevlileri ve pilot arasındaki konuşma kayıtlarının, iniş sırasındaki yoğun sisten dolayı gerçekleşmediğini açıkladı.*)

Öğrenci çeviri metinlerinde, özellikle ilgeç öbekleriyle birlikte kullanılan adlaştırma yapılarının anlamsal çözümlenmesine yönelik zorluk çektikleri görülmektedir. [K9]'da 'sanıldığından daha' öbeğindeki adlaştırma yapısında edilgen çatı kodlamasının bulunmasının da çözümlenmeyi ayrıca güçleştirdiği

düşünülmektedir. Kaynak metindeki bu tümce, aşağıda örnekleri görüldüğü gibi, öğrenci çevirilerinde farklı dilbilgisel ve anlamsal bağıntıların oluşturulması yoluyla kurulmuştur.

[K8] Türk aileleri arasında, Alman toplumunda sanıldığından daha fazla farklılıklar mevcuttur. (*kaynak metindeki tümce*)

Kabul edilebilir çeviri:

Die Heterogenität unter „türkischen Familien“ ist größer als man in der deutschen Gesellschaft annimmt.

[E8.1] Im Gegensatz zu der deutschen Gesellschaft gibt es unter den türkischen Familien mehrere Unterschiede. (*çevirmen öğrenci*) (*Alman toplumunun aksine Türk aileleri arasında birçok farklılık mevcuttur.*)

[E8.2] Im Vergleich zu der deutschen Gesellschaft gibt es in türkischen Familien mehrere Unterschiede als man denkt. (*çevirmen öğrenci*) (*Alman toplumuna oranla Türk ailelerinde düşünüldüğünden birçok farklılık bulunmaktadır.*)

[E8.3] Unter die türkischen Familien gibt es mehrere unterschiede als die deutschen Familien. (*çevirmen öğrenci*) (*Türk aileleri arasında Alman ailelerinden birçok farklılık var.*)

[E8.4] Innerhalb der türkischen Familie gibt es auch bei der deutschen Gesellschaft Unterschiede. (*çevirmen öğrenci*)

(*Türk ailesi dahilinde Alman toplumunda da farklılıklar var.*)

[E8.5] Zwischen der türkischen Familien und der deutschen Gesellschaft sind mehr Unterschiede vorhanden als man glaubt. (*çevirmen öğrenci*) (*Türk aileleri ve Alman toplumu arasında sanıldığından daha fazla farklılıklar mevcuttur.*)

İncelenen çevirilerde, Türkçenin sola dallanmalı yapısının okuma zorluğuna yol açtığı, özellikle ortaç yapı çözümlemesinden kaynaklanan sorunların çevirilerde sıkça yer aldığı saptanmıştır. İkidilli öğrenciler [K9]'da görüldüğü gibi, ortaç yapının tümcedeki diğer sözcüklerle sözdizimsel-anlamsal bağıntısını çözümleyememekte; söz konusu ortacı erek metinde gerçi özne niteleyici konumunda kullanmakta, ancak kaynak metinde olduğu gibi ana tümcenin öznesine yönelik değil, iç tümce yapısındaki özneye yönelik bir niteleyici olarak kullanmaktadır. Çeviri metinleri incelendiğinde; tümcede öğrencinin kullanım işlevini bilmediği dilbilgisel bir birimin ya da bağlamsal anlamına tam olarak ulaşamadığı sözcüklerin kullanılmasıyla doğru orantılı olarak, bu tür iç tümce yapılarına yönelik okuma sorunlarında artış olduğu görülmektedir.

[K9] Fakat Türk ailesinin kendi içinde, çocuk eğitiminde de etkileri görülen değişimler oldu. (*kaynak metindeki tümce*)

Kabul edilebilir çeviri:

Aber in der türkischen Familie hat es Umwandlungen gegeben, deren Einflüsse auch in der Kindererziehung zu beobachten sind.

[E9.1] Aber innerhalb der türkischen Familien und auch in der Kindererziehung sieht man die Wirkungen auf die Umwandlung. (*çevirmen öğrenci*) (*Ancak Türk aileleri dahilinde ve de çocuk eğitiminde değişime etkileri görülmektedir.*)

[E9.2] Aber auch innerhalb der türkischen Familien hat es sich hinsichtlich der Erziehung des Kindes effektive Veränderungen gegeben. (*çevirmen öğrenci*) (*Ama Türk aileleri dahilinde de çocuğun eğitimi açısından etkili değişiklikler oldu.*)

[E9.3] Jedoch hat man auch gesehen, dass es bei der Kindererziehung in der türkischen Familie **wirkungsvolle Veränderungen** gegeben hat. (*çevirmen öğrenci*) (*Ancak Türk ailesinde çocuk eğitiminde etkili değişiklikler olduğu da görüldü.*)

3.2 Nicelik Açısından Sınıflandırma

Çalışmanın niceliksel verileri, istatistiksel teknikler (ortalama yüzde grafikler ve varyans analizi) kullanılarak değerlendirilmiştir.

		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	P değeri
metin 1	Gruplar Arası	5339,267	1	5339,267	159,206	0,000
	Grup İçi	1945,133	58	33,537		
	Toplam	7284,400	59			
metin 2	Gruplar Arası	1092,267	1	1092,267	79,441	0,000
	Grup İçi	797,467	58	13,749		
	Toplam	1889,733	59			
metin 3	Gruplar Arası	37700,267	1	37700,267	366,136	0,000
	Grup İçi	5972,133	58	102,968		
	Toplam	43672,400	59			
metin 4	Gruplar Arası	8143,350	1	8143,350	278,898	0,000
	Grup İçi	1693,500	58	29,198		
	Toplam	9836,850	59			

H0: METİN 1’de saptanan sorunlardan, okuma edimi kaynaklı sorunlar ile yazma edimi kaynaklı sorunlar arasında ortaya çıkma sıklığı açısından belirgin bir fark yoktur.

H1: METİN 1’de saptanan sorunlardan, okuma edimi kaynaklı sorunlar ile yazma edimi kaynaklı sorunlar arasında ortaya çıkma sıklığı açısından belirgin bir fark vardır.

H0: METİN 2’de saptanan sorunlardan, okuma edimi kaynaklı sorunlar ile yazma edimi kaynaklı sorunlar arasında ortaya çıkma sıklığı açısından belirgin bir fark yoktur.

A. Işıl Uluçam - Wegmann

H1: METİN 2’de saptanan sorunlardan, okuma edimi kaynaklı sorunlar ile yazma edimi kaynaklı sorunlar arasında ortaya çıkma sıklığı açısından belirgin bir fark vardır.

H0: METİN 3’de saptanan sorunlardan, okuma edimi kaynaklı sorunlar ile yazma edimi kaynaklı sorunlar arasında ortaya çıkma sıklığı açısından belirgin bir fark yoktur.

H1: METİN 3’de saptanan sorunlardan, okuma edimi kaynaklı sorunlar ile yazma edimi kaynaklı sorunlar arasında ortaya çıkma sıklığı açısından belirgin bir fark vardır.

H0: METİN 4’de saptanan sorunlardan, okuma edimi kaynaklı sorunlar ile yazma edimi kaynaklı sorunlar arasında ortaya çıkma sıklığı açısından belirgin bir fark yoktur.

H1: METİN 4’de saptanan sorunlardan, okuma edimi kaynaklı sorunlar ile yazma edimi kaynaklı sorunlar arasında ortaya çıkma sıklığı açısından belirgin bir fark vardır.

hipotezleri test edilmek istenmektedir. Tüm metinler için tablodaki p-değerleri 0.05’ten küçük olduğundan H0 hipotezleri red edilir. Böylece metinlerde saptanan okuma edimi kaynaklı sorunlar ile yazma edimi kaynaklı sorunlar arasında farklılık vardır denilir.

Tablo (2) Anova 2

Metin	Edim		Kareler Toplamı	Serbestli Derecesi	Kareler Ortalaması	F	P değeri
Metin 1 ve Metin 3	Okuma	Gruplar Arası	0,417	1	0,417	0,100	0,754
		Grup İçi	242,833	58	4,187		
		Toplam	243,250	59			
	Yazma	Gruplar Arası	14820,817	1	14820,817	112,009	0,000
		Grup İçi	7674,433	58	132,318		
		Toplam	22495,250	59			
Metin 2 ve Metin 4	Okuma	Gruplar Arası	8,817	1	8,817	10,359	0,002
		Grup İçi	49,367	58	0,851		
		Toplam	58,183	59			
	Yazma	Gruplar Arası	2940,000	1	2940,000	69,839	0,000
		Grup İçi	2441,600	58	42,097		
		Toplam	5381,600	59			

Bu tabloda Türkçeden Almancaya çevrilmiş metinlerle, Almancadan Türkçeye çevrilmiş metinlerdeki okuma ve yazma edimi kaynaklı sorunların arasındaki farklılıklar ortaya konmuştur. Buna göre;

H0: Türkçeden *Almancaya* çevrilmiş, ‘*Türk ailelerinde eğitim*’ başlıklı metindeki (METİN 1) okuma ve yazma edimi kaynaklı sorunlarla, *Almancadan Türkçeye* çevrilmiş ‘*Türk ailelerinde eğitim*’ (METİN 3) başlıklı metindeki okuma/yazma edimi kaynaklı sorunları arasında ortaya çıkma sıklığı açısından belirgin bir fark yoktur.

H1: *Türkçeden Almancaya* çevrilmiş, 'Türk ailelerinde eğitim' başlıklı metindeki (METİN 1) okuma ve yazma edimi kaynaklı sorunlarla, *Almancadan Türkçeye* çevrilmiş 'Türk ailelerinde eğitim' (METİN 3) başlıklı metindeki okuma/yazma edimi kaynaklı sorunları arasında ortaya çıkma sıklığı açısından belirgin bir fark vardır.

hipotezi için, $p=0.754$ değeri 0.05'ten büyük olduğundan, Metin 1 ile Metin 3 arasında okuma edimi kaynaklı sorunlar bakımından fark yoktur. Ancak yazma edimi kaynaklı sorunlar bakımından $p=0<0.05$ olduğundan Metin 1 ile Metin 3 arasında farklılık vardır denilir.

Aynı şekilde Metin 2 ile Metin 4 arasında da $p=0<0.05$ olduğundan, okuma ve yazma edimi kaynaklı sorunlar arasında farklılık vardır.

Tablo (3) Ortalamalar

Edim	Metin 1 Türk ailelerinde eğitim (TÜRKÇE>Almanca)	Metin 3 Erziehung in türkischen Familien (ALMANCA>Türkçe)
Okuma	% 4,17	% 4,33
Yazma	% 23,03	% 54,57

Tablo (4) Ortalamalar

Edim	Metin 2 Rusya'da uçak kazası (TÜRKÇE>Almanca)	Metin 4 Sarg nach Warschau überführt (ALMANCA>Türkçe)
Okuma	% 1,67	% 0,90
Yazma	% 10,20	% 24,20

Yukarıda, tablo (3) ve (4)'te görüldüğü gibi, hem kaynak dil Almancadan erek dil Türkçeye hem de kaynak dil Türkçeden erek dil Almancaya yapılan çevirilerde, çeviri sürecinin ilk aşaması olan okuma aşamasından kaynaklanan sorunlu dilsel ve metinsel görünümlele, çevirinin ikinci aşaması olan yazma aşamasındaki görünümlele arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Buna göre, okuma aşamasında saptanan sorunlu görünümlelerin, yazma aşamasındakilere göre çok daha az ortaya çıktığı söylenebilir.

Bu veri tabanı çerçevesinde iki dildeki okuma edimleri karşılaştırıldığında, öğrencilerin Türkçedeki okuma edimine yönelik daha fazla sorunları olduğu saptanmıştır. Ayrıca gazete metinlerinin okunmasıyla bağlantılı sorunların her iki dilde de, diğer metne oranla daha fazla olduğu görülmektedir.

4. Niceliksel ve Niteliksel Bulgulara Yönelik Değerlendirme

Yapılan incelemeler, okuma edimi kaynaklı olduğu saptanan sorunlu görünümlerin çeviri metinlerde her üç düzlemde de (uyumluluk, bağdaşıklık ve tutarlılık düzlemlerinde) bulunduğunu ortaya koymaktadır. Aşağıda tablo (5)'te görüldüğü üzere, hem Almanca hem de Türkçe metinlerde okuma güçlüğü yaratan sorunlar, kaynağını benzer bağıntı türlerinden almaktadır. Her iki dilde de okuma edimi kaynaklı sorunlar en çok bağdaşıklık düzlemi bağıntılarının çözülmesinde ortaya çıkmakta ve çeviri metinlerde bu, yine bağdaşıklık ve ağırlıklı olarak da tutarlılık düzlemi bağıntılarındaki eşdeğerlilik bağıntılarının oluşturulamamasına yol açmaktadır. Bir başka deyişle, kaynak metinde okuduğunu kavrayamayan öğrenci, erek dilde tutarlı çeviri metinleri üretememektedir.

Kaynağını okuma ediminden alan ve ağırlıklı olarak tutarlılık düzlemindeki bağıntıların oluşturulamaması sonucunu doğuran sorunlu görünümler, öbek ve tümce yapısıyla sınırlı kalmayarak etkisi metin yapısına yayılan türden sorunlar olduklarından, üst düzlem bağıntı eşdeğerliliklerinden özellikle içeriksel eşdeğerlilik bağıntısının sağlanamamasına da yol açmaktadırlar.

Tablo (5) Metin Alımlama Aşamasından Kaynağını Alan Sorunlu Görünümler¹³

Metin sürekliliğini sağlayan düzlemler	Kaynak dilde metin alımlama aşamasından (okuma edimi) kaynağını alan bağıntı türleri Türkçe/ <i>Almanca</i>	Okuma edimi kaynaklı sorunlu görünümlerin, erek dilde metin üretme aşamasında yol açtıkları sorunlu bağıntı türleri (Yazma ve çeviri edimi)
Uyumluluk (Konnexität)	◆ noktalama imleri	◆ noktalama imlerinin kullanımı ◆ tümce öğelerinin uyumu
Uyumluluk (Konnexität)	◆ gönderim ilişkileri (özellikle iyelik ekleri ve sıfırbiçimbirimle kurulan gönderim ilişkileri) (özellikle tanımlıklarla kurulan gönderim ilişkileri) ◆ iç tümce yapısı ● ortaç yapısı● ulaç yapısı● diğer adlaştırma yapıları ◆ sözlüksel bağlaç ◆ yan tümce yapısı ● niteleme işlevli yan tümce● bağlaçlı yan tümce ◆ içerik sözcükleri	◆ gönderim ilişkileri ◆ iç tümce yapısının kurulması ● ortaç yapısı● ulaç yapısı● diğer adlaştırma yapıları ◆ sözcüksel bağlaç kullanımı ◆ yan tümce yapısının kurulması ● niteleme işlevli yan tümce● bağlaçlı yan tümce ◆ içerik sözcüklerinin kullanımı
Uyumluluk (Konnexität)	◆ önermeler arasındaki mantıksal bağıntıya erişememe	◆ önermeler arasındaki mantıksal bağıntıyı oluşturamama

¹³ Tablo (5)'te **koyu** olarak belirginleştirilmiş görünümler çeviri metinlerde sıkça ortaya çıkan sorunlu görünümlerdir. *Yatık* yazıyla belirginleştirilmiş görünümler ise Almanca çeviri metinlerde saptanan sorunlu bağıntı türleridir.

Türkçede özellikle, iyelik ekleriyle ve sıfırbiçimbirimlerle yapılan gönderim ilişkilerinin saptanması ve izlenmesinde; ortaç yapı, ulaç yapı ve ulaç yapı dışındaki diğer adlaştırma yapıları gibi iç tümce yapılarının çözümlenmesinde ve sözcüksel erişimi gerçekleştirilmede sorun yaşadıkları görülmektedir. Almanca metinlerin okunmasında, Türkçe metinden farklı olarak Almancanın metinleştirme olanakları içerisinde bulunan tanımlıklarla yapılan gönderim ilişkilerinin çözümlenmesinde zorluk çektikleri görülmektedir. Ayrıca nasıl Türkçenin sola dallanmalı yapısı, ikidilliler için iç tümce yapısındaki önermelere erişilmesini ve önermeler arasındaki bağıntıların kurulmasını güçleştirici bir etmen olarak ortaya çıkmaktaysa, aynı şekilde Almancanın sağa dallanması yapısı da ikidillilere okuma güçlüğü çıkarmaktadır. Özellikle Almancadaki tanımlıklı ve bağlaçlı yan tümce yapılarında öğrencilerin okuma zorlukları olduğu saptanmıştır.

Çözümlemeler çerçevesinde ikidilli öğrencilerin, okuma görevlerinden ‘tümce işleme’de, özellikle anlamsal ve gönderimsel çıkarımları yapamadıkları görülmektedir. Ayrıca öğrenciler, gerek Türkçe gerekse Almanca kaynak metinlerin belirli bölümlerinde, önermeler arasındaki mantıksal bağıntıya ulaşma konusunda zorluk yaşamakta ve bu zorluk çeviri metinlerin bütüncül yapısı göz önünde bulundurulduğunda şu tür etkileri yaratmaktadır:

- Öğrenciler, çeviri metindeki önermeler arasındaki mantıksal bağıntıyı erek metininden farklı kurmaktadır.¹⁴ Bu tür durumlarda, çeviri metnindeki tutarlılık bağıntılarında her zaman sorun olmamakta, çeviri metni kaynak metinden bağımsız olarak kendi metin bütünlüğü içinde değerlendirildiğinde tutarlı kılınabilmektedir. Ancak aynı çeviri metinlerindeki tutarlılık düzlemi bağıntılarının, kaynak metnin tutarlılık düzlemi bağıntılarıyla karşılaştırıldığında koşut görünüm sergilemedikleri görülmekte, dolayısıyla metinlerarası mantıksal bağıntı eşdeğerliliği sağlanamamaktadır.
- Öğrenciler, erek metinde bulunan mantıksal bağıntıları, çeviri metninde kurmaya çalışmakta, ancak çeviri metninde kurulan bu mantıksal bağıntılar kısmi ya da tamamen sorunlu görünüm içerir. Dolayısıyla bu tür metinler, salt çeviri metni açısından değerlendirildiğinde de kısmi tutarsızlıklar içerirler.
- Öğrenciler, erek metindeki kimi mantıksal bağıntıları, çeviri metnine hiç taşımamakta, bir başka deyişle kaynak metinde bulunan önermeler arası belirli bağıntıları çeviri metninde oluşturmamaktadır. Böyle bir durum sonucu, çeviri metinlerin tümü, salt çeviri metninin mantıksal bağıntıları açısından sorgulandığında tutarsız olmamaktadır.¹⁵ Ancak kimi durumlarda eksiltelen yapılar,

¹⁴ Sözelimi, kaynak metinde ‘neden-sonuç’ ilişkisi içerisinde sunulan mantıksal bağıntının, erek metinde ‘zamansallık’ ilişkisi içerisinde sunulması.

¹⁵ Örneğin kaynak metindeki karmaşık tümce yapılarından, öbek(ler) ya da önerme(ler) eksiltilmekte, ancak erek metinde mantıksal bağıntılar yine de kurulabilmektedir.

anlamsal ve mantıksal bağıntı boşluğunu beraberinde getirmekte ve çeviri metnin tutarlılığı da bundan olumsuz yönde etkilenmektedir.

Sözü edilen her iki koşulda da, bu süreç sonunda aktarılan bilgi değerinde bir eksilme olduğu için metinlerarası içeriksel eşdeğerlilik sağlanamamaktadır.

Çeviri metinlerde saptanan okuma edimi kaynaklı sorunlar yazma edimi kaynaklı sorunlarla karşılaştırıldığında, okuma edimi kaynaklı sorunların gerçi daha az sayıda olduğu; ancak metnin bütüncül yapısı çerçevesinde yarattıkları etki dikkate alındığında, yazma edimi kaynaklı sorunlardan daha çok tutarlılık düzlemi bağıntılarının kurulmasını engelledikleri görülmektedir. Başka bir deyişle, okuma edimi kaynaklı çeviri sorunlarının yazma edimi kaynaklı sorunlardan daha az, ama potansiyel olarak tutarlılık düzlemine olumsuz etkilerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca her yazma edimi kaynaklı sorunun içeriksel eşdeğerlilik bağıntısının kurulmasına olumsuz etki etmediği, ancak okuma edimi kaynaklı sorunların büyük bir bölümünün içeriksel eşdeğerlilik bağıntısının kurulmasını engellediği görülmektedir.

SONUÇ

Çalışmanın bulgu ve vargılarının, çalışmanın kuramsal yaklaşımını destekler bir şekilde açıkça ortaya koyduğu gibi, tüm çeviri sorunlarının çeviri sürecinin ikinci aşaması olan yazma aşamasından kaynaklanmadığı, çeviri metinlerde mantıksal bağıntı eşdeğerliliğinin ve içeriksel eşdeğerliliğin sağlanmasını olumsuz açıdan engelleme gücülü yüksek olan okuma edimi kaynaklı sorunların, çeviri sürecinde son derece önemli bir rol oynadıkları ortaya çıkmaktadır.

Yine bu çalışmanın sonuçlarına göre, ikidilli öğrencilerin hem Türkçe hem de Almanca metinlerin okunmasında, okuma görevlerinden tümce işleme düzleminde düzanlamsal, anlamsal ve gönderimsel çıkarımları yapmakta oldukça zorluk çektikleri ortaya çıkmaktadır. Okuma edincindeki gelişmişlik düzeyine bağlı olarak gerçekleşen ‘anlamsal çıkarım, metinsel çıkarım, bütünleştirme’ gibi kavrama ve çıkarım türleri ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda¹⁶, ikidillilerin okumanın temel nitelikli olan eylemlerini gerçekleştiremedikleri, bir başka deyişle okumanın temel basamağını oluşturan kavrama ve çıkarım türlerinde sorun yaşadıkları görülmektedir.

Çalışmanın kuramsal çerçevesinde açıklanan ve veri tabanı inceleme örnekleriyle somutlaştırılmaya çalışılan, metin sürekliliğini sağlayan düzlemler açısından bağıntı eşdeğerliliklerinin sorgulanması yaklaşımıyla, öğrencilerin okuma edimlerine yönelik saptamalar yapılabilmektedir. Aynı şekilde bu yaklaşımın

¹⁶ bkz. Uzun (2009, 17f.).

benimsendiği çeviri çalışmalarıyla, öğrencilerin kendi okuma edimlerine yönelik gözlemler yapabilmesine ve değişik düzlemdeki okuma görevlerine yönelik farkındalık yaratılmasına olanak sağlanabilir. Bu nedenle, sözü edilen türde metindilbilimsel ölçütlerin şekillendirdiği bir çeviri etkinliği, ikidillilerin her iki dildeki okuma edincini ve bilincini geliştirmeye katkıda bulunacaktır.

Kaynakça

- Bozşahin, C. & Zeyrek, D. (2000). *Dilbilgisi, Bilişim ve Bilişsel Bilim*. Dilbilim Araştırmaları, İstanbul: Simurg, s. 41-48
- Bührig, K. & Rehbein, J. (2000). Reproduzierendes Handeln. Übersetzen, simultanes und konsekutives Dolmetschen im diskursanalytischen Vergleich. *Arbeiten zur Mehrsprachigkeit. Working papers in multilingualism*. Series B, 6/2000. Universität Hamburg: Sonderforschungsbereich 538.
- Göktürk, A. (2008). *Çeviri: Dillerin Dili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hatakeyama, K. & Petöfi, J. S. ve Sözer, E. (1989). Text, Konnexität, Kohäsion, Kohärenz. M.-E. Conte (Haz.), *Kontinuität und Diskontinuität in Texten und Sachverhalts-Konfigurationen*. Papiere zur Textlinguistik. Hamburg: Helmut Buske, 50, 1-6.
- Koller, W. (2004). *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*. Wiesbaden: Quelle&Meyer.
- Nord, C. (1988). *Textanalyse und Übersetzen. Theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*. Heidelberg: Gross.
- Reiß, K. & Vermeer, H. J. (1984) *Grundlagen einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer
- Stolze, R. (2008). *Übersetzungstheorien*. Tübingen: Narr
- Uluçam, A. I. (2007). *Konnexität-Kohäsion-Kohärenz. Eine textlinguistische Analyse schriftlicher Texte türkisch-deutsch Bilingualer*. Sprache und Theorie in der Blauen Eule.18. cilt. Essen: Die Blaue Eule.
- Uzun, G. L. (2009). Yaratıcı Bir Süreç Olarak Okuma. *Dil Dergisi*. Sayı 143., Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. s. 7-19
- Wilss, W. (1977). *Übersetzungswissenschaft. Probleme und Methoden*. Stuttgart: Klett.